

UDK 791.3 (049.3)
32.09 (049.3)

Primljeno: 09. 04. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Fahrudin Kujundžić

O SUSRETIMA KNJIŽEVNOSTI I FILMA

[*Film i književnost: Zbornik radova, Marija Grujić i Kristijan Olah* (ur.), Institut za književnost i umetnost, Beograd, 2020]

Zbornik radova *Film i književnost* objavljen je 2020. godine u izdanju beogradskog Instituta za književnost i umetnost. U pitanju je „međunarodni naučni zbornik radova”, kako se naglašava u *Uvodnoj reči*, koji je nastao kao „rezultat [...] istraživačkih, intelektualnih i kreativnih napora autora iz oblasti različitih akademskih disciplina, i raznorodnih teorijskih i metodoloških pristupa” (str. 11). Urednici Marija Grujić i Kristijan Olah, inače naučni saradnici na Institutu za književnost i umetnost, u uvodu primjećuju da su „filmske i književne studije uglavnom institucionalno i po tradiciji ustanovljene kao različite oblasti i metodologije istraživanja”, te bi se na tom tragu kao cilj ovog zbornika mogao odrediti susret književnosti i filma shvaćen kao „jedinstveno istraživačko polje interesovanja” (11). Pritom se odnosu između književnosti i filma pokušava pristupiti u želji „da se otvore mogućnosti novih intepretacija i književne i filmske umetnosti”, tako da se kroz brojne različite književne i filmske primjere otkriju “raznovrsni aspekti njihove uzajamne povezanosti” (11).

Zbornik čini trideset i šest radova (preko šesto stranica u ovom izdanju), od četrdeset autora (pošto četiri rada imaju po dva autora). Iako se u *Uvodnoj reči*, s pravom, ističe da „zbornik, pored radova domaćih autora, okuplja i radove istraživača iz uglednih internacionalnih institucija iz Austrije, Australije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Mađarske, Nemačke, Portugala, Sjedinjenih Američkih Država i Francuske” (11), očito je međutim da dominiraju autori iz Srbije, kojih ima dvadeset i pet. Od toga je najviše autora vezanih upravo za beogradski Institut za književnost

i umetnost, njih petnaest, što je dakle malo više od trećine ukupnog broja. Iz Bosne i Hercegovine je samo jedan autor, i to Darko R. Đogo sa Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Šteta je što o autorima nismo dobili i neke dodatne informacije u samom zborniku, osim afilijacija i elektronskih adresa. Bilo bi korisno imati uvid u njihove dosadašnje istraživačke afinitete, te bi također bilo zanimljivo znati kojim generacijama autori pripadaju. To je, ipak, ostavljeno čitaocu da sâm istražuje.

Radovi su u zborniku podijeljeni u šest grupa, sa dodatim okvirnim naslovima. Već i letimičnim pogledom na sadržaj jasno je da je ta podjela samo uslovna, više napravljena zbog preglednosti nego zbog ranije isplanirane cjeline kojoj bi zbornik težio. Urednici Grujić i Olah okrivaju da je to tako učinjeno svjesno, pošto se u procesu nastanka zbornika autorima ostavljala potpuna sloboda prilikom odabira tema i pristupa. Iz te slobode se pokušalo spontano doći do što veće raznolikosti, što se može prepoznati kao jedna od posebnih kvaliteta ovog zbornika.

Prvi dio nosi naslov *Filmsko i književno stvaralaštvo u istorijsko-poetičkoj perspektivi*⁴, te obuhvata pet radova koji nam nude različite vidove historijskog proučavanja. Iako su radovi u tom smislu u osnovi metodološki srodni, već na ovom manjem uzorku mogu se otprilike prepoznati neki ključni principi koji će vladati i čitavim zbornikom. I u ovom slučaju dominiraju “domaći” autori, tj. autori iz Srbije, što ipak ne znači nužno da će se i sami radovi baviti isključivo “domaćim” književnim i filmskim primjerima. Predrag Petrović, tako, piše o poetici crnog talasa, a Žarka Svirčev o zenitizmu, ali se zato Aleksandra Mančić odlučuje baviti primjerom poljske književnosti i filma, dok Milica Bakić-Hayden odlazi izvan Evrope, u Indiju. Već u ovom poglavlju zbornika može se uočiti i kako autori zauzimaju brojne različite historijske perspektive, što će biti slučaj i u nastavku zbornika kada historijsko proučavanje ne bude u prvom planu. Tu su, dakle, primjeri koji se bave savremenim trenutkom ili bliskom prošlošću, ali također i oni koji slobodno odlaze i dalje u prošlost, čak do antike, bez obaveze povezivanja sa historijskom aktualnošću. Pritom, umjetnička djela odabrana za analizu variraju od klasičnih, već kanonskih, preko popularnih, pa sve do manje poznatih i rjeđe obrađivanih. Kroz specifične probleme koji se razmatraju u radovima, postavljaju se razna značajna pitanja historije i teorije filma općenito. Pritom, zbog insistiranja na dijalogu između filma i književnosti, radovi se usput otvaraju i prema nekim drugim umjetnostima, kao što to u ovom prvom poglavlju čini Zora Bojić, propitujući veze filma i likovnih umjetnosti. Također, već u prvom poglavlju možemo primijetiti da su u zborniku prisutni i radovi na engleskom jeziku (u prvom poglavlju su dva, a ukupno ih je šest).

Naslov drugog dijela zbornika je *Interdisciplinarna uporedna čitanja pisanog i vizuelnog medija*, što opet svjedoči o tome da je u pitanju uslovna podjela, jer takav naslov bi zapravo mogao obuhvatiti sve, ili skoro sve radove ovog zbornika. Treće poglavlje je nešto preciznije postavljeno, *Narativno konstruisanje intimnosti u filmu i književnosti: Paralele i izazovi*, dok je četvrto poglavlje opet šire, *Estetika, etika i kultura konteksta filmskih i književnih reprezentacija*. Slično tome je peto poglavlje naslovljeno *Duhovno, mitsko i poetsko u odnosu filma i književnosti*, dok je posljednje šesto *Intertekstualnost umetničkog dela: Sinhronijski i dijahronijski dijalozi filma i književnosti*.

Mogla bi se zamisliti i drugačija organizacija radova u zborniku, mada bi u svakom slučaju bilo teško postići neki strožiji sveobuhvatan poredak. Ipak, vrijedi primijetiti da, uporedo sa svim bogatstvom koje nam se nudi, u mnogim radovima se kroz zbornik kontinuirano tematizira “domaći”, tj. jugoslovenski i srpski film. Domaći autori se nisu isključivo bavili domaćim temama, ali su se ipak bavili njima redovno, toliko da se u zborniku to može prepoznati kao dominantna nit, koja se provlači kroz sva poglavlja. Kada se ti radovi osmotre zajedno, djeluje vjerovatno da je barem među njihovim autorima postojao neki okvirni plan, iako se to ne spominje u *Uvodnoj reči*, pošto su veoma dobro pokriveni različiti historijski periodi.

Tako, najdalje u prošlost odlazi Žarka Svirčev, koja se bavi dvadesetim godinama prošloga stoljeća i avangardnim časopisom *Zenit*. Lola Stojanović preko filmske adaptacije *Nečiste krvi* piše o vremenu neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Igor Perišić uz pomoć Branka Čopića obrađuje šezdesete godine, kao i Stanislava Barać povodom Fride Filipović. Predrag Petrović sa crnim talasom već ulazi u sedamdesete, dok se sedamdesetim i osamdesetim godinama bave Aleksandra Kuzmić preko Dušana Kovačevića i Uroš Ristanović preko Miloša Radivojevića. Dušan Kovačević će poslužiti i kao značajan primjer za priču o raspadu Jugoslavije kod Tatjane Rosić Ilić, te kod Gorana Lazičića u odnosu između kraja Jugoslavije i savremene Srbije. Dok će Ana Daleore dati kratki pregled savremenih srpskih filmova i serija s kraja XX i početka XXI stoljeća.

Kada se ovako predstavi, izgleda opravdano tvrditi je da je u pitanju dominantna struja, iako možda nije vidljiva odmah na prvi pogled, pošto se te “domaće” teme pojavljuju u svim dijelovima zbornika, te su okružene različitim “stranim” temama i autorima. Tako se, uporedo sa razvojem tog centralnog toka, u ostalim radovima posvećuje pažnja nizu značajnih svjetskih filmskih autora, kao što su Quentin Tarantino, Paolo Sorrentino, Akira Kurosawa, Orson Welles, Woody Allen, Pier Paolo Pasolini, Alfred Hitchcock...

Bez obzira da li su u pitanju “domaće” ili “strane” teme, najvažnije je istaći da zbornik zaista uspijeva u tome da otvori mnoštvo mogućih aspekata odnosa između književnosti i filma. Najviše je, očekivano, slučajeva gdje je književno djelo jednostavno poslužilo kao građa za film, ali se i u tom okviru otvaraju značajna pitanja različitih tipova adaptacije i općenito dijaloga među umjetnostima, pošto je film, koliko god bio vjeran književnom predlošku, uvijek novo umjetničko djelo. Pritom, filmovi redovno ni ne mogu, ali ni ne žele biti potpuno vjerni, tako da režiseri svjesno mijenjaju, prilagođavaju ili osavremenjuju književna djela, a svaka intervencija utiče onda i na interpretaciju filma, što su pokazale analize u mnogim radovima zbornika.

Međutim, osim tih standardnih problema u odnosu između književnog djela i njegove filmske adaptacije, u zbornik se uvode i nešto složeniji i drugačiji primjeri. Tako, Tijana Jovanović razmatra više različitih adaptacija jednoga književnog djela, povodom romana *Madame de la Fayette*. Stanislava Barać na primjeru *Fride Filipović* kao scenaristice i spisateljice piše o svojevrsnoj obrnutoj situaciji, gdje je prvo bio film, pa tek naknadno roman, i to, u tom slučaju, čak trideset i pet godina poslije filma, zbog čega se u književnosti uspostavio odnos sa novim i drugačijim historijskim kontekstom. Žarko Milenković obrađuje *Vrtoglavicu* Slobodana Šijana kao književno djelo neobično posvećeno istoimenom Hitchcockovom filmu. Vrlo zanimljivi primjeri su u radu Vladana Bajčete, gdje je riječ o romanima Paula Austera koji nisu doživjeli svoje filmske adaptacije, ali mnogo govore direktno o filmovima, te o filmu *Abdellatifa Kechichea* koji nije adaptacija nekog konkretnog književnog djela, ali se poziva na brojne književne primjere. Također se mogu dodati i radovi koji se pored igranog filma bave i televizijskim serijama, dokumentarnim filmom, radio-dramom...

Naravno, nisu svi radovi podjednako temeljito izvedeni, tako da osim ubjedljivih naučnih razrada ima povoda i za eventualnu dodatnu raspravu sa pojedinim tezama određenih autora. I pored toga, sve zajedno može se ocijeniti da zbornik djeluje inspirativno, kao što su se to i nadali urednici, pošto mnoge obrađene teme nesumnjivo zaslužuju i dalja istraživanja, dok nam se u toku čitanja također ukazuju i brojni drugačiji pravci kojima bi vrijedilo krenuti.

Adresa autora
Author's address

Fahrudin Kujundžić
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
fahrudin.kujundzic@ff.unsa.ba